

Pris: 30 kr.

Foreningen Danmark-Letland

Nr. 3 September 2021 29. årgang

ISSN 1901-5720

Uden vaccine ingen rejser!

Uden vaccine ingen teater!

Indhold

Dzintara Klaušas / Ravmonopolet	3
Lettiske flygtninge på Bornholm	9
Parventas Parken	18
Besøg på Den Lettiske Ambassade	21
Rite Nyt	22
Rīgas Centrāltirgus	24
Latvian Institute	31
Udflugter i Riga og Rite	38
Bestyrelsen	44
Foreningen....	45
KALENDER for 2021	47

Læs Per Niensens beskrivelse af den **fantastiske historie om rav**, og vil du læse mere kan du f.eks. købe den lille bog **Farvede Eventyr** af Imants Ziedonis oversat af Per Nielsen (100 kr)

Imants Ziedonis (1933-2013) var én af Letlands mest populære eventyrforfattere i nyere tid. Da Imants Ziedonis fik udgivet sine "Farvede eventyr" i 1973, var Letland en del af Sovjetunionen. Umiddelbart kan de farvede eventyr virke som traditionel sovjetisk børnelitteratur, men de er mere end det. Imants Ziedonis beskrev ved hjælp af farverne, ofte ret kritisk, den verden, der omgav ham.

Læs også om **Imants kartoffelmark** i Parventas Parken side 18.

Anmeldelse i decembernummeret 2020.

Forsidefoto: Plakater for vaccination, fotos LN

Næste deadline er 1. december.

Kraniet med ravøjne fra Zvejnieki-gravpladsen. Foto: Per Nielsen.

Dzintara Klaušas / Ravmonopolet

af Per Nielsen

For letterne er rav noget ganske særligt og har været det lige siden de ældste tider. På Zvejnieki-gravplads ved Burtņieks-søen i det nordlige Letland er der udgravet lidt over 400 grave fra stenalderen (mesolitisk og neolitisk tid, dvs. fra 7.500 til 2.600 f.Kr.). Her er rav ofte blevet brugt som gravgaver, og i et enkelt tilfælde har et kranie simpelthen fået øjenhulerne fyldt ud med ravklumper. Måske kunne den afdøde på den måde

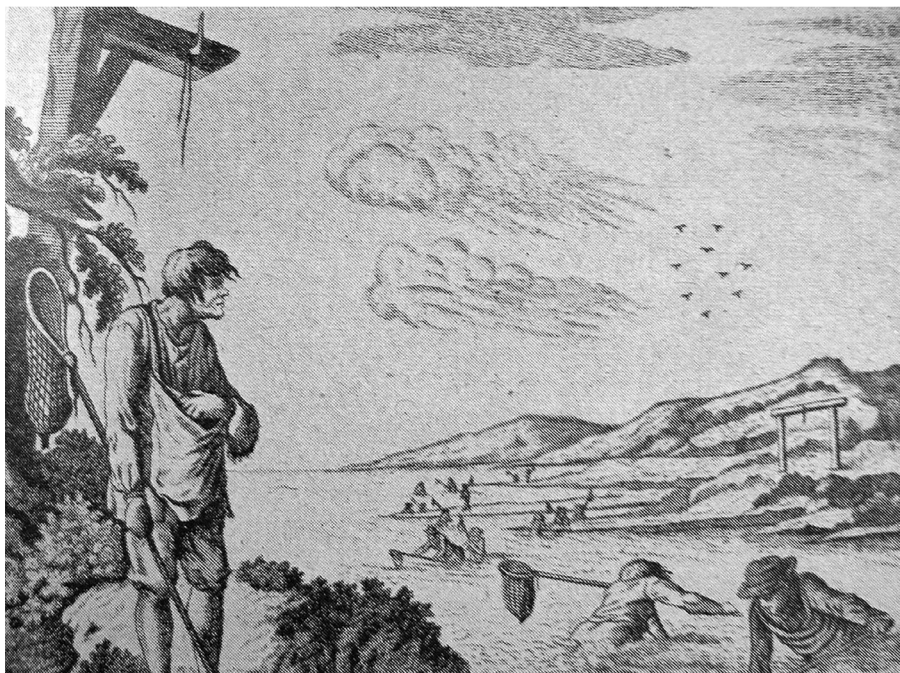
se ind i en anden verden.

I den antikke verden var baltisk rav meget efterspurgt, både hos ægypterne og fönikerne, og især blandt grækerne og romerne. Omkring Kristi fødsel nævner både græske og romerske forfattere med begejstring og undren denne besynderlige gyldne sten fra det baltiske område. Man taler ligefrem om ravruterne sydover, og især salt har været en eftertragtet vare, som man tog i bytte for rav.

I begyndelsen af 1200-tallet erobrede de tyske korsriddere det lettiske område og de blev den nye herskende klasse i landet. I 1260 indførte Den Tyske Orden en såkaldt "Ravlov", der gav ridderordenen monopol på at eje og handle med rav i det baltiske område. Alt rav skulle afleveres til stormesteren, der havde sit hovedsæde i Marienburg (lidt syd for Gdansk i det nuværende Polen), eller til de stedlige herremænd og klostre ("Ordensschäffer"), som var udpeget til at tage imod det indsamlede rav. Ravindsamling blev belønnet med penge eller salt. Ordenen tolererede ikke ravforarbejdning i lokalområderne. Det indsamlede rav blev sendt uforarbejdet til Brügge eller Lübeck, hvor det blev brugt til bl.a. rosenkranse og andre religiøse effekter eller eksporteret videre til Østen.

Efter reformationen i 1500-tallet skete der i sagens natur en mærkbar nedgang i salget af katolske rosenkranse, hvilket også fik indflydelse på efterspørgslen af rav. Men det baltiske rav var dog stadig eftertragtet.

Man har desværre ikke mange kilder til ravmonopolets første 150 år. Der er bevaret et ordensdekret fra 1394, hvor man forbyder al uautoriseret opsamling af rav på strandene. Den lokale befolkning måtte heller ikke eje uforarbejdet rav. Straffen for at bryde loven var hård og kontant – i værste fald hængning. Der blev rejst galger langs kysterne, ikke mindst til skræk og advarsel for ravsmuglere. Indsamling af rav blev en del af hoveriarbejdet for de lokale indbyggere langs kysterne i Kurzeme. Indsamlingen foregik ved at mændene med særlige ravketchere vadede ud i det lave vand og afsøgte havbunden, mens kvinder og børn søgte efter det rav, der blev skyllet op på stranden. Ravet blev samlet i kurve eller poser, som man bar på maven. Indsamlingen af rav foregik ofte i

*Ravfiskere og galger ved ravkysten. Kobberstik af J. Wagner 1774.
Kilde: Wikipedia.*

forbindelse med efterårs- eller forårsstormene, hvor der blev skyllet meget rav ind.

Den mest ravrige kyststrækning i Letland går fra den litauiske grænse og op til Liepāja. På kyststrækningen fra Liepāja til den estiske grænse er ravforekomsterne sjældnere.

I 1410 – slaget ved Tannenberg – blev Den Tyske Ordens ridderhær besejret af polske og litauiske styrker. Ordenens magt blev svækket, men Kurzeme fortsatte med at høre under Den Tyske Orden i staten Livland indtil 1560. Herefter blev Kurzeme et hertugdømme, som var en del af det polsk-litauiske rigsfællesskab frem til 1795. Det betød, at ravmonopolet blev forvaltet af Kurzeme-hertugen.

Fra 1794 var det forbudt at komme på stranden uden særlig tilladelse (i Østpreussen gjaldt dette forbud helt frem til 1885). Forbuddet berørte dog ikke lokalbefolkningen, der fortsat var forpligtet til at indsamle rav. For eksempel i landsbyen Pērkone nær Liepāja var der kun fem husstande, der havde

tilladelse til at indsamle rav. Al rav skulle afleveres til strandvogterne, de såkaldte Strandreuter, som samlede ravet og videreregav det til hertugens strandfoged (Strandfogt). Som noget nyt kunne rav nu forarbejdes lokalt og der var ravslibere flere steder i Kurzeme, f.eks. Ventpils, Engure, Nīca og Rucava. I Grobiņa blev der ligefrem dannet et ravsliberlav.

Hertugen betalte en fast pris for ravet: men det skete selvfølgelig at ravopkøbere i al hemmelighed overbød hertugen og i al hemmelighed købte rav af fiskerne for at smugle det ud, selv om det var strengt forbudt.

Der er også en fortælling om en tysk violinist, der kom til Nīca for i en periode at være musiker hos den lokale herremand von Funck. Han skulle kun spille ved festlige lejligheder, og i sin fritid fik han lov at vandre langs stranden, for han elskede den friske havluft. På en af sine vandreture fandt han en meget stor klump rav, som han gemte og smuglede med tilbage til Tyskland. Her solgte han ravklumpen, købte sig en Stradivarius og blev en berømt violinist. I dag koster et sådant instrument omkring 60. mio. kr.; men disse fine violiner var sikkert lidt billigere for 300 år siden.

Udfaldet af den Store Nordiske Krig fra 1700 til 1721 betød et nyt herskerskifte. Ved Freden i Nystad blev Livland og Estland til russiske provinser. I 1795, ved Polens tredje polske deling, kom Litauen, Kurland og Polsk Livland (Latgale) også ind under Rusland. Guvernement Kurland og Guvernement Livland dannede sammen med Guvernement Estland de såkaldte Østersøguvernementer, som havde en vis særstilling: de var præget af tyskbaltere. Under det nye russiske overherredømme flyttede centeret for ravforarbejdning til Palanga i Litauen.

Det er ikke lykkedes mig at finde ud af, hvornår ravmonopolet egentlig blev ophævet i Letland. Men det er formodentlig sket i løbet af 1800-tallet. I Østpreussen blev forbuddet mod uautoriseret ravindsamling på strandene først ophævet i 1885.

Litauerne har et gammelt folkesagn om ravets skabelse. Det var havgudinden Juratė, der forelskede sig i den unge fisker Kastytis, som hun tager med til sit ravslot ude i Østersøen. Det vækker tordengudens harme at havgudinden har forel-

sket sig i en dødelig, med sine lyn slog han Kastytis ihjel og smadrede ravslottet i tusind stykker inden han lænker Juratē til havets bund. Når havgudinden slår sig i sine lænker, skyl-ler stumper af ravslottet op på stranden.

*Baltisk rav.
Foto: Von
Lämpel /
Wikimedia
commons.*

Underligt nok har letterne ikke noget tilsvarende sagn om, hvordan ravet er opstået. Og i de godt 1,2 mio. gamle lettiske folkeviser, der er bevaret og som handler

om livets gang fra vugge til grav, er det kun 91 folkeviser, der specifikt handler om rav. Måske har det noget at gøre med ravmonopolet, mener folkemindeforskeren Vaira Viķe-Freiberga, der faktisk var den første kvindelige præsident ikke bare i Letland, men hele Østeuropa.

Ravmonopol kender man faktisk også til i Danmark. Kongehuset var tidligere enejer af al ejerløst strandgods, herunder også rav. Fra 1626 begyndte Christian IV at forpagtede denne strandret ud til private. Senere i 1700 -tallet udstedte strandforpagteren på Fanø en bekendtgørelse, ifølge hvilken kun strandfogeden og de autoriserede ravsamlere måtte komme på øens strande. I 1843 blev det ved dom fastslået, at kongen ikke længere havde krav på at få indleveret rav fundet

på stranden, og at finderne havde ret til at beholde sit fund. I 1871 blev dommen stadfæstet ved en afgørelse i Højesteret. Siden da har alle i Danmark frit kunnet samle rav på strandene. Rav skal kun afleveres, hvis det har enestående kulturel værdi, (f.eks. rav, der blev bearbejdet i forhistorisk tid – danefæ) eller hvis det har en særlig geologisk karakter (f.eks. et ekstraordinært stort stykke rav eller rav, der indeholder sjældne insekter – danekræ).

I dag kan man også frit samle rav på de lettiske strande. Men man skal stadig tage sig i agt. Dog er det ikke strandvogterne eller strandfogeden, man skal holde øje med; men man skal være forsigtig med, hvad man samler op. I slutningen af II Verdenskrig blev der dumpet en del ammunition i Østersøen, bl.a. brandbomber. Heldigvis hører det til sjældenhederne, men nu mange år efter, hvor bombernes ydre skal er rustet bort, sker det fra tid til anden, at fosfor fra brandbomberne skyller ind på strandene. Fosfor og rav vejer stort set det samme, og fosfor danner klumper, der minder meget om rav. Derfor kan man nemt forveksle de to materialer. Men det er farligt at tage fejl, fordi fosfor er meget brændbart, og der skal ikke meget til, før at det selvantænder. Der er skrækkelige beretninger om lettiske strandgæster, der er blevet slemme forbrændt, fordi de har samlet fosforklumper op i den tro, at det var rav. Heller ikke de danske kyster er fri for disse ubehagelige hilsner fra II Verdenskrig. Så sent som i marts 2019 blev der fundet fosfor på stranden ved Blåvand.

Litteratur:

K. André: *Der Bernstein und seine Bedeutung in Natur- und Geisteswissenschaften, Kunst und Kunstgewerbe, Technik, Industrie und Handel.* Königsberg 1937.

Åke Dahlström og Leif Brost: *Rav – stenen der flyder og brænder.* København 1997.

Olafs Gūtmanis: *Dzintars.* Riga 2015.

Mara Kalnins: *The Ancient Amber Routes. Travels from Riga to Byzantium.* Riga 2014.

Karlheinz Krause: *Bernstein an den Küsten und im Binnenland von Dänemark. I: Aufschluss 54,* Heidelberg 2003.

Bartosz Kontny: *Trade, Salt and Amber. I: Archaeologia Baltica 17,* Klaipėda 2012, s. 60-76.

Mariann Ploug (red.): *Rav. Varde 2000.*

Lettiske flygtninge på Bornholm

Af: Birgitte Borgen Müller Marcussen,

Carlshøjvej 56, st., th. 2800 Kongens Lyngby.

Fritidshus: Almindingen Station, Ekkodalsvejen 3, 3720 Aakirkeby.

Tekstmosaik om de lettiske flygtninge på Bornholm i marts-maj 1945

Den militære situation på Bornholm 1945-1946

Afslutningen på 2. verdenskrig betød kaos i Østersøen. Bornholm blev en del af dette kaos.

For det første kom der, før kapitulationen, bådflygtninge til Bornholm, fortrinsvis Nexø og Rønne, for det andet nægtede den nazityske kommandant at overgive sig, så russerne måtte bombe både Nexø og Rønne, før nazisterne overgav sig. Derpå fulgte en periode på 11 måneder, hvor russernes opgave var at rense Bornholm for tyskere. 5. april 1946 fik bornholmerne foden under eget bord.

For ikke at tirre russerne havde det danske udenrigsministerium givet pressen mundkurv på, så episoder, der normalt ville blive refereret i den frie presse, forblev uomtalte.

Kildematerialet

Sommeren 2020 var coronasommeren. Jeg fik lejlighed til at indhente erindringsglimt fra de 80- og 90-årige, der havde oplevet russertiden. De var børn og unge mennesker, men særlige episoder lå helt klart i erindringen og ventede blot på at blive skrevet ned.

Jeg har indsamlet 50 erindringsglimt, der, efterhånden som de blev færdige, blev sendt til Bornholms Ø-arkiv og er derved offentligt tilgængelige.

Bådflygtninge dukker op i disse erindringsglimt. Det er opløste nazityske militære enheder, det er militære enheder under kommando og det er civile bestående af kvinder og børn.

To kategorier skiller sig ud: lettiske flygtninge og en ubestemmelig gruppe af sandsynligvis kollaboratører.

Kildematerialet består af nedskrevne erindringer, billeder, der er afleveret til museer og arkiver, og de erindringsglimt, som jeg har indsamlet.

Bornholms Museum: www.bornholmskebilleder.dk

Bornholms Museum lægger kontinuerligt billeder på nettet. Ved søgeordet Letland, dukker enkelte oplysninger frem. Et af billederne (MUS99939) er brugt i en bog om de bornholmske jernbaner fra 2007. Billedeteksten lyder: "To lettiske soldater, løjtnanterne Bernhards Celms og Valdis Knoks. [...] ved Rønne H., april 1945. De var flygtet med deres båd fra østfronten og nåede Svaneke 29. marts og senere til Rønne. Her blev deres skibe bombet 7. maj og adskillige blev dræbt. Resten flygtede til Sverige, hvor de blev interneret og senere

udleveret til Sovjet. Bernhards Celms døde i 1970. Han opholdt sig i arbejdslejre i Baltikum, men blev allerede befriet i 1946. Foto_ Sv. Parksø."

Et andet foto (MUS99928) har følgende billedtekst: "Gruppefoto af officerer og menige fra Letland SS på Galløkken i perioden marts-maj 1945."

Galløkken var nazityskernes hovedkvarter ved Rønne. *Se foto næste side!*

Gruppefoto af officerer og menige fra Letland SS på Galløkken

Et tredje foto (MUS98841) (på forrige side) har billedteksten: ”Den Gule Badeanstalt efter bombardementet 7. maj 1945. Letlands flag ses på halv stang i forgrunden. Ni soldater omkom her.” (MUS 98842 herover er fra samme badeanstalt) Den gule Badeanstalt lå i Rønne Havn. Bombardementet den 7.maj var et overraskelsesangreb. Tyskerne overgav sig først efter bombardementet den 8. maj 1945 ved ankomsten af russerne den 9. maj 1945.

Kirsten Lund-Hansen (født 1941) fra Knappegård ved Svanøke fortæller: ”Husker også, at vor mor meget mod alle odds serverede varm havregrød med mælk til unge meget sultne tyske soldater. Det var ikke noget, vi skulle tale højt om.” Den lidt ældre bror har kommenteret dette erindringsglimt.

Jørgen Lund-Hansen (født 1938) argumenterer for, at det er udelukket, at det har været tyske soldater. Han mener, de kom fra de baltiske stater, og at det var før russerne kom.

Sammenholdt med oplysningerne fra Bernhards Celms og Valdis Knoks kan begge oplysninger være rigtige.

Amtslæge Svend E. Kofoed (1897-1972)

En vigtige kilde er amtslægen, hvis opgave var at forhindre epidemiske sygdomme. Da bådflugtninge begyndte at komme til Bornholm i foråret 1945, etablerede han en arbejdsfordeling med den nazityske læge. Den tyske læge skulle tage sig af militærpersoner, mens amtslægen skulle tage sig af civile flygtninge.

Amtslægen fortæller (i 1970), at det begyndte i vinteren 1945, hvor der først kom flygtninge fra Pommern og Østpreussen, men senere fra "Samland ved Königberg og fra Riga, hvor tyskerne ret længe havde en militær base tilbage." Flygtningene kom i hurtigbåde, flodbåde, slæbedampere, landgangsbåde, ubåde og flydedokkere." Opgaven for den nazityske besættelsesmagt var før 5.maj 1945 snarest muligt at sende flygtninge videre, en del til Slesvig, men også til det besatte København.

Amtslægen fortæller videre (i 1970): Den 6. maj 1945 fik man at vide om flygtninge, at der var "et ukendt antal på Samland og i Riga, og at stillingen skulle evakueres via Bornholm, som for enhver pris måtte holdes." Den tyske propaganda i radioen talte om "at englænderne og amerikanerne ville blive nødt til at gå mod Rusland - sammen med resterne af den tyske værnemagt, og netop derfor skulle flanken dækkes mod nord, Riga, Samland og Hela holdes."

Knud Andreas Marker (født i 1926), der var mejerielev ved Østerlars Mejeri, fortæller i sine erindringer: "Tusinder af tyskere fra Kurland og Memel som var blevet drevet vestpå af den røde hær, søgte i disse dage tilflugt på Bornholm.[...] Der var omkring 25 tusinde tyskere på Bornholm den første Maj 1945, de allerfleste vistnok Wehrmacht, men der var også mange civile, jeg kom til at træffe nogle af dem, i hundredvis faktisk, nogle af de tyske flygtninge gemte sig i Bornholms store skov Almindingen, føde og forplejning havde de ingen af, og de sov på jorden."

”Så gik det sådan at vognmand Niels Larsen i Østerlars blev bedt om, vistnok af Røde Kors, at levere et læs kålroer til de tyske flygtninge i Almindingen, Niels var en af mine bekendte, og da jeg var færdig med mit arbejde i mejeriet, da Niels skulle af sted, ja så tog jeg med for at hjælpe med læsarbejdet, vi kørte ud på marken og fik roerne læsset og kørte så til Almindingen, da vi kom derind var der tyskere alle vegne så de var nemme at finde.»

”En ældre tysk officer, vistnok en oberst, viste os hen, hvor roerne skulle læsses af, mens aflæsningen foregik, kredsede samme officer med hævet pistol omkring den voksende roebunke, det var et uhyggeligt scenarie, men det var nødvendigt for det vrimlede med sultne soldater, som prøvede at stjæle en roe.”

”Jeg talte med flere tyskere, de flokkedes om mig, da de opdagede, at jeg kunne forstå lidt af, hvad [de] havde at sige [...] det var rædselshistorier jeg hørte, og flere kom med sedler med hilsen til familien, osv. men hvad kunne jeg dog gøre med alle disse mennesker, så jeg blev glad, da alle roerne lå på jorden, og vi kunne sætte kursen mod fredelige Østerlars igen.”

Den 6. maj 1945 kom der 10.000 flygtninge til Nexø. Ved en indsats fra Dansk Røde Kors, Danske kvinders Beredskab og bestyreren på konservesfabrikken, lykkedes det at koge grød til de 7.000 i Nexø Lystskov natten mellem den 6. og 7. maj. Amtslægen fortæller (i 1950), at han den følgende morgen inspicerede lejrpladserne fra Rønne til Nexø. ”Der var frygteligt snavset på lejrpladserne undtagen 2 steder - en lejr for havnearbejdere fra Riga og en lejr for ”russiske fanger”, som havde kone og børn med og vistnok snarere var Quislinge. De ville i hvert fald nødtigt til Rusland.”

Amtslægen fortæller (i 1950) ”I Lystskoven ved Nexø så jeg en lejr med omtrent to hundrede mænd, væsentligst havnearbejdere og lignende, der om natten var kommet fra Kurland. De fortalte, at der vel var ialt kommet 10.000 militære og civile flygtninge, og at vi kunne vente henmod 70.000, som skulle denne vej, hvis de da nåede frem, for der havde været luftangreb, og mange skibe gik ned undervejs. - I denne lejr var

der ingen sygdomstilfælde og man var meget taknemmelig for bespisningen i Nexø. Lejren var ret godt organiseret med løvhytter og primitive toiletter, og der hang masser af nyvasket tøj til tørring. Der var ingen proviant.”

”Jeg fik så at vide, at der tæt ved var en lejr med ca. 150 russiske fanger, og adjunkt Stchelkunoff [dansk russiskkyndig] gik med mig på besøg. Det var en første klasses teltlejr. Russerne var raske, og der var kvinder og børn, blandt andet enkelte, der var født i fangenskab. Ingen af dem ønskede at komme til Rusland. De var rimeligvis i tyskernes sold og ikke egentlige fanger.”

Efter Nazitysklands kapitulation til russerne på Bornholm den 9. maj 1945 ændres amtslægens opgaver. Han skal undersøge ”den sværm af forskellige nationers folk, som var kommet hertil og nu pukkede på deres ikke-tyske nationalitet. De var tvunget i krigen, sagde de, og det gjaldt nok nogle, men mange havde vel været på den forkerte side, som de russere, jeg allerede har omtalt.”

Inger Jessen, født Hansen (født i 1938) fortæller om hjemmet Aspesbakke i Bodilsker (Rønnevej 35, 3730 Nexø): ”Mandag formiddag [7. maj] lidt før middag, gik jeg i gang med at dække bord, som jeg plejede. Vi spiste klokken 12 . Vores ur ”*gik med landet*”. Dvs. en halv time foran. Som så mange gange før, bankede det på døren. Det var tre soldater, der kom for at tigge mad. De forklarede, at de kom fra Letland og så viste de os billeder af kone og børn, som de ikke anede, hvor var. De var tvunget med i den tyske hær. Mor gik i køkkenet for at smøre dem en skive rugbrød med fedt. Pludselig hørte vi flyvemaskiner. De gik i panik og råbte: ”Der Ivan kommer”, så sprang de gennem huset og smækkede alle vinduer på vid gab. Mens de åbnede de sidste, hørte vi de første bomber falde.” [...] ”Soldaterne blev og gav sig til at grave en beskyttelsesgrav til os ude ved halmstakken, fordi de havde fået mad.” (www.nexoemuseum.com)

For at være sikker på, at det var lettere, der dukkede op, opsøgte jeg Inger Jessen i sommeren 2021. Hun fortæller: ”De lettiske soldater, der dukkede op 7. maj 1945, bar tyske

uniformer. De gav udtryk for, at de var i tyske uniformer mod deres vilje. De aede mig over håret og viste fotos af deres familier. I mit hjem har vi altid talt meget om de begivenheder, som vi havde været udsat for. Derfor ved jeg, at de var fra Letland, fordi det kom frem i samtalen i hjemmet.” (Bornholms Ø-arkiv)

Jens Kofoed (født i 1934) fra Aaker nordre Skole, Almindingsvej 18, 3720 Aakirkeby fortæller: I skoven bag Baunegård (Almindingsvej 20) gemte sig 3-4 soldater. De var bange både for russerne og for tyskerne. Muligvis har de været fra Ukraine. De kom ned på Aaker nordre Skole, hvor de over et par dage fik udleveret kost, som de så kunne spise oppe i skoven. En dag stod en af dem i skolegården og tilbød min mor nogle smykker. Hun afslog, men han fik et måltid mad. Efter 9. maj forsvandt soldaterne fra Baunegårdens skov. (Bornholms Ø-arkiv)

Ved russernes bombardement af Rønne og Nexø 7. og 8. maj blev Aakirkeby Sygehus brugt som nødlazaret. Russernes opgave var at fjerne alle tyskere fra Bornholm, deriblandt syge. Fra denne situation har vi erindringer fra Anna Marie Kjøller.

Anna Marie Kjøller (1921-2021) fortæller (i 1998): ”På Aakirkeby sygehus havde vi fået overflyttet patienter fra både Rønne og Nexø, deriblandt også nogle tyske soldater. Da de blev klar over, at der var kapituleret til russerne, blev de rædselsslagne, og hvis de ikke havde været så medtagne, var de sikkert flygtet. En ung soldat havde fået en granatsplint i hovedet og var bevidstløs. Han var meget urolig, og skulle have fast vagt hele tiden. Jeg sad hos ham, da han en kort stund vågnede op, og jeg prøvede at få hans navn - men kunne ikke forstå, hvad han sagde. Jeg gik med en medicinsk ordbog i lommen, og jeg fandt deri en blank side, som jeg rakte ham, sammen med min fyldepen. Det lykkedes virkelig at få ham til at kradse sit navn ned.

Allerede fredag den 11. maj blev alle ”fremmede” på sygehuset hentet af russerne. Alle, der kunne gå, skulle gå. Den sidste i

rækken var den unge soldat med forbindelse om hovedet. Han vaklede fra side til side som en drukken. Han var seksten år og fra Letland.”

Arne Madsen (1911-1995) beretter om 12. maj 1945: ”Hansen Sandemandsgård (Knudsker, Sandemandsvej ?, 3700 Rønne) fortalte, at der til ham på gården var ankommet fire Letlændere.”

(www.nexoemuseum.com)

Selv i en kaotisk situation er der mennesker, der får samlet tankerne og formuleret, hvad der skete med mennesker på flugt dengang i 1945. Den viden, som foreligger, kan sættes sammen til en tekstmosaik, hvor detaljer kommer frem, nogle helheder begynder at tegne sig, og alligevel må vi nøjes med en fragmenteret viden.

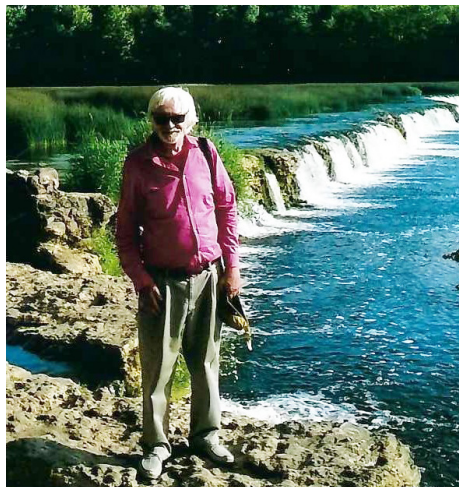
Hvis nogen har kendskab til flygtningefortællinger fra afslutningen af 2. verdenskrig, hvor flugten går over Bornholm, er vi flere, der er interesserede.

Henvendelse kan ske til **birgitte.borgen@mailme.dk** eller til Bornholms Ø-arkiv på **arkiv@brk.dk**

- *Svend E. Kofoed: Tredive dage, 1950. Privattryk.*
- *Svend E. Kofoed: Hygiejniske forhold på Bornholm under og efter en besættelse. Medicinsk Forum, årgang 23, 1970.*
- *Inger Jessen på www.nexoemuseum.com*
- *Erindringsglimt fra Jens Kofoed, Knud Andreas Marker, Inger Jessen, Kirsten Lund-Hansen, Jørgen Lund-Hansen (Ø-arkivet på Bornholm)*
- *Anna Marie Kjøller i Øjenvidne beretninger om maj 1945 i Nexø. Nexø Museum, 20215.*
- *Arne Madsen på www.nexoemuseum.com*
- *Bornholms Museum: DBJ Historien om Jernbanerne på Bornholm, 2007. Side 144.*
- *www.bornholmskebilleder.dk Søgeord Letland*

Parventas Parken

Parventas Parken og Kulturkartoffelmarken i Parventa-Kuldiga.

Olav Ernstsén

Parventas Parken er en vidunderlig oase i den del af Kuldiga, som hedder Parventa, som ligger ved floden Venta. Man kommer fra Kuldiga-gammel Kuldiga til Parventa ad den gamle røde stenbro over floden Venta. Parventas Parken ligger lige ned til Venta. I parken er der anlagt en ny sti med en længde på 400 meter. Fra stien har man en fin udsigt

til stenbroen, Ventas Rumba, vandfaldet, som siges at være det bredeste i Europa samt til vandmøllen og dele af Kuldiga. Parventas stien er udført i tiden fra den 1. maj 2017 til den 30. april 2019. Det er kun ved hjælp af donationer fra Den Lettiske Stat og EU's Støtteprogram, at det har været muligt at anlægge stien. Stien løber igennem det område, som kaldes Ventas Dalen, i hvilken der befinder sig værdifulde biotoper. I parkens sti er der lavet solide trætrapper og små broer, og der er også blevet plads til små nicher med borde og bænke. Parventa Parken er et oplagt udflugtsmål, som Kuldigas borgere er stolte af.

I Parventas Parken har digteren Imants Ziedonis Fonden-Viegli, som betyder "let", anlagt en kultur-kartoffelmark. Viegli er en velgørenhedsfond. Her i 2021 blev der plantet kultur-kartofler på Imants Ziedonis fødselsdag den 3. maj. Kulturkartoflerne er af sorterne Brasla og Magdalena. Kultur-kartoffelmarken fortsætter med at udvikle sig som nyt kultursted, som blandt andet har det gode formål at vække folks interesse for Letlands populære digter Imants Ziedonis.

Imants Ziedonis, der blev født i 1933 og døde i 2013 er meget afholdt af lettiske børn og unge, og der findes ligefrem en Ziedonis-klasse, som oplyser om den afholdte digters liv og tanker. Imants Ziedonis har skrevet Kurzemite, som børn og unge opfordres til at læse, siger unge i Kuldīga, som ligger i Kurzeme. Kurzemite er en diminutiv-form af Kurzeme -altså Lille Kurzeme. I Kurzemite lærer vi om stærke, ædle mennesker i Letland, personer, der ikke synker hen i ligegyldighed og egoisme. Ja, Imants Ziedonis siger også, at han ønsker at vække vores "jeg", og at vi udvikler vores personlighed og lærer at betragte naturens skønhed. I juni 2021 blev der åbnet 3 små huse ved kartoffelmarken, i hvilke der er udstillinger om de letter, der er optaget i den lettiske kultur-kanon. Som noget specielt har kartoffelmarken sin egen radio, som foruden at spille musik også oplyser de besøgende om kendte personer som forfatteren, essayisten Zenta Maurina og Aleksandrs Caks. Zenta Maurina, der blev født i 1897 og døde i 1978, er primært kendt for sine interessante monologer om forfatteren Anna Brigadere, forfatteren Janis Rainis og den russiske forfatter Fjodor Dostojevskij. Aleksandrs Caks blev kendt som den urbane forfatter, som beskriver livet i byen i modsætning til flere forfatteres skildringer af livet i landsbyerne og på landet. Aleksandrs Caks blev født i Riga og fortsatte med at leve i Riga hele sit liv. Caks fulgte byens liv i sine digte, og som noget særligt i

Imants Ziedonis

https://lv.wikipedia.org/wiki/Imants_Ziedonis

lettisk poesi beskrev han byens natteliv; de hjemløse, de prostituerede og de fattige forstæder.

Det var Imants Ziedonis, som sagde: "Sapnu Kurzeme – Dievzemite", Drømmenes Kurzeme, Guds lille land, og det kan jeg fuldt tilslutte mig. Siden 2004 har Kurzeme været mit livs

inspirerende ledsager.

I en legende fortælles det, at det var hertugen af Kurzeme, Jekabs Ketlers, som blev født i Goldingen, som senere fik navnet Kuldiga, der førte kartoflerne til Kuldiga. Ketlers var ikke kun hertug af Kurzeme, men også af Semgallen. Det var under Ketlers herredømme, at riget fik sin største udstrækning og var involveret i kolonisering i Afrika og Caribien.

Der er desværre ikke meget lettisk litteratur, der er oversat til dansk, men nu da emnet her drejer sig om Parventas Parken, kartoffelmarken, Viegli og Imants Ziedonis, kan jeg stærkt anbefale at læse bogen *Farvede Eventyr* af Imants Ziedonis. *Farvede Eventyr* er en gendigtning af originaltitlen -Krasainas Pasakas. Det er Per Nielsen, der står for den fine gendigtning.

De bedste hilsener til bestyrelsen for Foreningen Danmark - Letland og til de ansatte på Den Lettiske Arnbassade

Af: Olav Ernstsén

Besøg på Den Lettiske Ambassade

Den 3. juni under et arbejdsbesøg i København fremlagde den lettiske udenrigsminister Edgars Rinkēvičs et æresbrev fra Udenrigsministeriet til Kirsten Gjaldbæk, mangeårig leder af Foreningen Danmark-Letland, for et væsentligt bidrag til at fremme Lettisk - Danske bilaterale forbindelser.

Kirsten har været med i Foreningen Danmark - Letland siden 1993 og været i bestyrelsen siden 1995, så sidste år havde Kirsten 25 års jubilæum i bestyrelsen. Det blev ikke fejret da Kirsten var syg, men i år vil det blive fejret ved generalforsamlingen. Kirsten blev formand for foreningen i 1999.

Rite Nyt

Sidst vi skrev om Rite Højskole, fortalte vi, at vi på Rite Højskole nu gennem 27 år har haft en frisk kone, Velta Ausenberga og hendes søn, Ainis, til at hjælpe os med at se efter skolebygningen, når vi ikke var der.

Vi fortalte, at Velta var blevet indlagt med Covid-19 på Jekabpils sygehus, lige før Niels Bendix kørte til Danmark. Da Niels var kommet hjem ringede sønnen og græd i telefonen. Men vi havde svært ved at forstå, hvad der var sket og om vi kunne hjælpe. Vi fik kontakt til vores tolk, som sagde at hun ville ringe til sygehuset. Det gjorde hun, og lægen havde skældt ud og spurgt, hvorfor Velta kom så sent ind, nu kunne de ikke rigtigt gøre noget. Sønnen fortalte, at han mange gange havde ringet til den lokale læge, som havde sagt, at Velta skulle tage en hovedpinepille for at slå temperaturen ned. Han ringede 16 gange og sagde at Velta havde svært ved at få vejret. Til sidst valgte han selv at ringe efter ambulancen og Velta fik straks en iltmaske på og blev kørt væk.

Vores tolk sagde, at hun løbende ville ringe til hospitalet og til sønnen. Hun fortalte at Velta lå i respirator.

Vi talte med sønnen, som fortalte at en gammel kone i stueetagen i deres ejendom også var blevet indlagt med Covid-19 og lå i respirator. Til hende var der kommet en ung pige for at hjælpe med rengøring og derved var smitten blevet spredt. Hun var en slags hjemmehjælper, der ikke var vaccineret.

Tolken fortalte, at Velta stadig lå i respirator og pludselig en dag sagde tolken, at hun havde ringet til sygehuset og fået at vide at Velta var død kl. 12. om middagen. Hun sagde også: "Jeg ringer og kondolerer Veltas søn. Sønnen fik et chok, han vidste ikke at Velta var død. Han havde ikke fået besked fra hospitalet. Velta kom på hospital den 9. maj. Og den 9. juni var hun død. Så hurtigt kan det gå, hun blev 77 år.

Da vi igen var i Letland talte vi med den lokale læge, men der var svaret : "Folk kan jo bare lade sig vaccinere!"

Det har været noget af en overraskelse for os at opdage at mange af de gode og fornuftige folk vi omgiver os med ude på

landet, både unge og gamle, ikke vil vaccineres. Det handler ikke om sundhed, men om politik og om at staten ikke skal bestemme, hvad de skal gøre!

Sidste nye er, at nu koster test penge. Hvis man f.eks arbejder i en fødevarerbutik, skal man have en test, så derfor lader nogle folk sig nu vaccinere på grund af økonomien.

Unge lærere vi har talt med, fortæller at de hellere vil opgive deres job end lade sig vaccinere. En rektor havde truet en lærer med, at han jo ikke kunne have et hold vaccinerede lærere og et hold uden vaccination.

Rygte: Det skulle heller ikke være noget problem at få et coronapas hos lægen, hvor han sprøjter vaccinen ned i gulvet!

På skolen har vi i sommer haft færre kurser end sidste år på grund af Covid -19, der er mange papirer, der skal udfyldes og det er lærerne ikke så interesseret i og de er bange for ansvaret, hvis der udbryder Corona. Men vi fik dog afholdt generalforsamlingen, et kvindekursus, børnekursus og sprogkursus.

Niels Bendix Knudsen og Lis Nielsen

En nabo til Rite Højskole forsøger sig med at lave en zoologisk have. (Her med en struds)

Rigas Centrältirgus

af Per Nielsen

De fem markedshaller. Foto: Per Nielsen.

Rigas Centrältirgus ligger mellem hovedbanegården og busstationen på adressen Nēgu iela 7. Markedet er det største i Riga samt et af de ældste og største af sin slags i Europa. Det er samtidig et af de mest besynderlige bygningskomplekser fra starten af Letlands første selvstændighedsperiode. På det centrale marked er der fem store pavilloner i historiske bygninger. Her kan man købe grøntsager, mejeriprodukter, kød, fisk og meget andet. På det udendørs marked kan man finde alt muligt lige fra sko over hundemad til batterier.

Selve markedsområdet dækker et areal på 100.504 kvadrater og de cirka 3.000 stande har omkring 80.000 besøgende om dagen.

Der har været udendørs marked ved Daugavas bred i Riga siden 1571. I 1863 blev der bygget en række faste overdækkede handelsboder på markedspladsen. Allerede i begyndelsen af 1900-tallet planlagde Rigas driftige borgmester, George Armitstead (1847-1912), at anlægge et stort centralt marked.

George Armitstead kom fra en britisk handelsfamilie i Riga. I 1901 blev han valgt som Rigas fjerde borgmester. Han var in-

*Rīgas Centrālirgus. De fire markedshaller set fra busstationen.
Foto: Per Nielsen.*

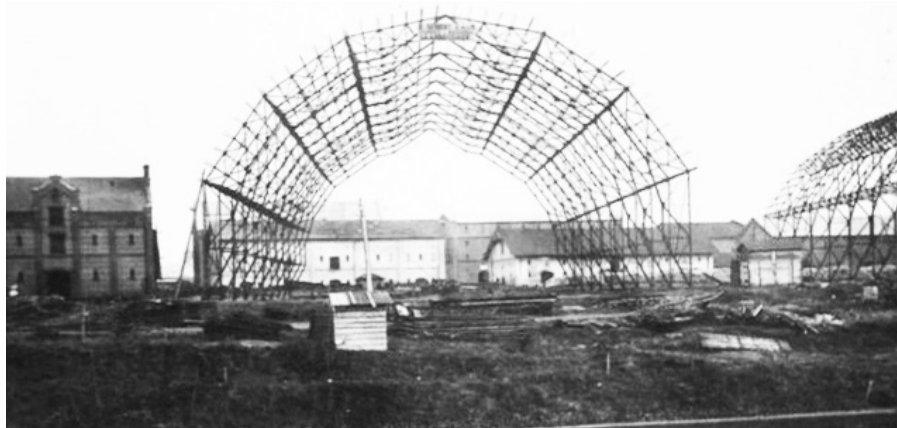
geniør af uddannelse og manden bag byens rivende udvikling de følgende årtier samt initiativtager til opførelsen af mange bygninger i Riga, bl.a. 13 skoler, tre hospitaler, et par biblioteker og Riga Zoo.

Borgmester Armitsteads planer om at opføre et nyt marked blev ivrigt diskuteret i byrådet allerede i 1909/-10. Det gamle marked opfyldte ikke den nye tids krav til hygiejne og muligheder for oplagring af varer. De let fordærlige produkter i markedsboderne kunne ikke opbevares forsvarligt. Ligeledes var der ret vanskelige forhold for levering af varer til det gamle marked. Men den Første Verdenskrig udsatte planerne. Endelig den 18. december 1922 kunne byrådet i Riga træffe beslutning om at etablere et nyt centralt marked. Der blev udskrevet en international arkitektkonkurrence, men ingen af de prisvindende projekter blev brugt i deres endelige version. De gode ideer blev derimod opsummeret, et nyt markedskontor blev etableret, og der blev nedsat en markedsbygningsskommission. Resultatet blev, at man valgte arkitekten Pāvils Dreimanis og ingeniøren S. Žitkovs fælles projekt. Dette projekt indebar bl.a. genbrug af metalkonstruktionerne fra nogle tyske zeppelin-hangarer fra Første Verdenskrig, som stod ubrugte hen på den tyske Eisen Divisions forlattede Vainode base i Kurzeme. Den tyske hær havde brugte zeppelinere

til rekognoscering langs frontlinjen, der det meste af Første Verdenskrig gik tværs gennem Letland. Hangarerne, som de stod, var upraktiske og umulige at opvarme på grund af deres enorme dimensioner – 37,4 meter i højden, 47,2 meter i bredden og 240 meter i længden. Men til de planlagte nye markedsbygninger kunne man bruge tagkonstruktionerne. De bærende mure i bygningerne blev opført i mursten og armeret beton tilføjet arkitektoniske detaljer fra nyklassicisme og art deco. Der blev bygget fem markeds pavilloner. Den ene, den største pavillon, skulle rumme lokaler til forarbejdning af kødvarer samt til engroshandel. Detailhandlerne fik en separat pavillon til deres slagterforretninger. I de to andre pavilloner skulle der sælges fisk, mejeriprodukter og dagligvarer, og i den sidste skulle der sælges frugt, grøntsager og delikatesser.

Byggeriet blev påbegyndt i juni 1924, og blev endelig afsluttet i efteråret 1930. Det hele startede i stor stil, men det viste sig selvfølgelig undervejs, at budgettet ikke holdt. Pengene slap op, og i 1926 måtte man af økonomiske årsager stoppe projektet. Først to år senere havde man skaffet midler nok til, at man kunne genoptage arbejdet.

Endelig den 10. november 1930 kunne man åbne Rīgas Centrāltirgus for kunderne. Markedet var på det tidspunkt det største og mest avancerede i Europa. Markedshallerne havde

*Markedshallerne under opførelse cirka 1925.
Foto Latvijas Nacionālās arhīvs.*

en højde på 20,5 meter, og en bredde på 35 meter. Der var blevet brugt 6 millioner mursten, 2.460 tons jern og 60.000 kubikmeter cement til at bygge de solide bygninger. Man har anslået, at med den mængde cement, armeret beton og mursten, der blev brugt til at bygge markedet, ville man kunne opføre en 175 km lang og 20 m høj mur. Alle bygningerne havde desuden centralvarme og elektrisk lys, hvilket var noget af det nyeste dengang.

Under markedshallerne er der anlagt betonkældre – en 2 ha stor underjordisk ”by” med hoved- og sidefløje, hvor der kan opbevares mange forskellige typer varer. Fløjene er forbundet med en 337 m lang midtergang.

I 1938 kunne markedets 27 frysere rumme 310.000 kg kød. Med godselevatorer får man varerne op i hallerne. Der er underjordiske tunneler med udgange ved bredden af Daugava. Herfra kan man nemt få friske varer ind til markedshallerne. I 1930’erne var de nye markedshaller en af Rigas største turistattraktioner.

Letland blev besat af den Røde Hær den 17. juni 1940 og den

*I månederne inden åbningen i november 1930 blev markedshallerne brugt til forskellige udstillinger bl.a. en automobiludstilling.
Foto: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs.*

5. august 1940 formelt erklæret som den 15. republik i Sovjetunionen. Under den første sovjetiske godt et år lange besættelse skete der ikke væsentlige ændringer på markedet. Men det gjorde der til gengæld under den efterfølgende nazi-tyske besættelse i sommeren 1941, der kom til at vare indtil sommeren 1944. Bønderne kunne ikke længere frit sælge deres produkter og blev tvunget til at levere forsyninger til den nazi-tyske hær. Fra 1. september 1941 skulle man have rationeringskort for at handle på markedet. Omsætningen faldt drastisk. De to haller tættest på Daugava blev beslaglagt og omdannet til den tyske 726. forsyningsenheds bilværksted. Der var planlagt at lave tre værkstedskaserner på markedsområdet, men kun én nåede at komme i brug inden den Røde Hærs generobring af Letland i sensommeren 1944. Sovjetunionens genbesættelse betød, at Letland igen blev en socialistisk republik i Sovjetunionen. Privat ejendom blev nationaliseret i stor stil, og de mange mindre bøndergårde blev omdannet til store kolkhoser.

Også markedet blev nationaliseret, og al handel var statskontrolleret. I 1949 blev markedet omdøbt til Centrālais Kolhozu tirgus – det centrale kolkhosmarked. I den sovjetiske presse blev markedet i Riga omtalt som det bedste marked i hele Sovjetunionen.

I 1961 var der indgået kontrakter med 60 kolkhoser om regelmæssig levering af landbrugsprodukter til markedet. Man kunne på det tidspunkt opbevare op til 700 tons produkter på lagrene. En statistik fra 1961 viser, at der det år blev solgt 200.000 tons kød, 768.000 liter mælk, omkring 7 millioner æg, cirka 9 tusinde tons kartofler, mere end 8 tusinde tons grøntsager og næsten 5.000 tons frugt.

I sovjettiden var markedets boder domineret af kolkhoser og statslige kollektiver – de sidstnævnte solgte også industrivarer. Det var dog stadig muligt for private husholdninger i begrænset omfang og under regulerede forhold at sælge deres varer på markedet.

I 1980'erne blev markedets gamle ammoniakbaserede køleanlæg udskiftet med nye freon-køleanlæg. Hallernes dampvarmeanlæg blev skrottet og man fik i stedet varmen leveret fra

Et kikk indendørs i hallen med frugt- og grøntsager. Foto: Per Nielsen byens centralvarmeanlæg.

I 1983 udbrød der brand i frugt- og grøntsagshallen og bygningen måtte restaureres. Men bortset fra det har markedsområdet ikke været ramt af større katastrofer.

Den 18. oktober 1983 erklærede den lettiske sovjetiske socialistiske republik's ministerråd markedet for kulturarv.

Da Letland genvandt sin selvstændighed i august 1991, var markedet i meget dårlig stand, især de underjordiske anlæg, skulle renoveres. Den 3. januar 1995 oprettede Rigas byråd aktieselskab SIA Rīgas Centrāltirgus, som forvalter og administrerer de kommunalt ejede markeder i Riga – Rīgas Centrāltirgus, Vidzeme Marked og Latgale Marked. “Rīgas Centrāltirgus” er et aktieselskab, der er 100% ejet af bystyret i Riga

I 1997 blev markedsområdet og hele den gamle bydel i Riga optaget på UNESCO's verdensarvsliste. Markedshallerne er fem af i alt ni Zeppelin-hangarer, der i dag er bevaret i verden. Rīgas Centrāltirgus er i hård konkurrence med byens mange supermarkeder, men det er et populært, eksotisk og billigt indkøbssted i Riga. Rigas byråd har prioriteret at bevare markedet pga. dets historiske og kulturelle værdi samt for at øge salget af landets nationale produkter. Der har været problemer med lommetyve, svindlere, misbrugere og hjemløse omkring markedsområdet, men det slår man nu hårdt ned på. En undersøgelse foretaget af SIA “SKDS” i sommeren 2015,

viste dengang, at 89 % af Rigas 627.487 indbyggere handler på Rigas centrale marked mindst en gang om året og halvdel af hovedstadens indbyggere besøger det centrale marked mindst en gang om måneden. Desuden besøges det centrale marked minimum en gang om året af mere end halvdelen (61%) af den lettiske befolkning. Dertil kommer alle de udenlandske turister, der også besøger markedet, for det er virkelig en oplevelse.

I 2019 åbnede det første baltiske indendørs gastro-marked i Rigas Centrältirgus. Alle de retter, som tilbydes, laves på stedet. De forskellige menuer spænder fra grill til sushi og der er pt. 23 madboder. Senest er en filial af supermarkedet Maxima rykket ind i den ene af markedshallerne,

Faktisk kan man bestille en guidet rundvisning på Rigas Centrältirgus, hvor man får hele historien om markedet og også kommer ned og ser de underjordiske anlæg. Det kan man læse mere om på:

<https://www.rct.lv/en/information-center/tours/>

Befinder man sig ikke i Riga, kan man alligevel følge med i aktiviteterne på markedet via web-kamera:

<https://balticlivecam.com/cameras/latvia/riga/riga-central-market/>

Et hjørne af markedets store udendørs areal. Foto: Per Nielsen.

Latvian Institute

Lettisk Public Service

Letlands historiske kolde grankogle suppe

Letlands historiske kolde grankogle suppe får en renæssance. Den er blevet tilskrevet som årsag til mange ting, fra letternes høje statur og lyse hår til deres noget indadvendte og reserverede følelsesmæssige natur, men

uanset sandheden i sådanne påstande er en ting sikker: for enhver respekteret søn (eller datter) af skoven, er der ingen bedre måde at sige 'april er endelig kommet!' end med en skål kold grankoglesuppe (Priežu čiekuru auksta zupa).

"Når al tilgængelig mad var spist, blev folk desperate og begyndte at spise alt, hvad de kunne få fat i, som kunne indeholde et par kalorier. Grimme svampe, mos, insektæg, de prøvede alt. Sandsynligvis blev mange mennesker forgiftede, hvis de ikke sultede ihjel. Men en gammel kvinde, som nogle siger, var en heks, fik ideen med at gære grankogler i en gryde og spise - eller drikke - resultatet. Det var sandsynligvis ikke ligefrem velsmagende, men hvis du kunne undgå at kaste op, fik det dig igennem til foråret."

Dette er i det mindste legenden, og det at have spist en symbolsk skål med kold grankoglesuppe har været noget som kunne gøre de lettiske guder vrede lige siden.

"I Voru har de lignende historier om at spise fuglereeder. Langs bredden af søen Peipsi siges det, at der ikke var nogen fisk, og

derfor spiste folket lav, som de skrabede af klipperne og lavede til en slags rudimentær mel. Det er sikkert at antage, at i det østlige Livonien var alle i løbet af denne periode næsten fuldstændig vegetarer bortset fra enkeltpersoner med høj status, der havde råd til at få importeret kød på handelsruten fra Novgorod. Det var hårdt, men det giver os ideer om muligheden for en bæredygtig livsstil væk fra landbrug med høj intensitet. Jeg siger ikke, at vi skal spise kogler, fuglereder og lav, men det er noget at tænke over”, ifølge Mänd, der forsker i emnet som en del af et million euro projekt: EU-NUTS.

La Dolce Vita, lettisk stil

Den Riga-baserede kok Veronika Lazdiņa var oprindeligt fra Balvi, men uddannet på den prestigefyldte restaurant 'La Fossa' i Lombardiet, Italien, og det var der, hun genopdagede den kulinariske rigdom, som hun tidligere havde vrænget på næsen af. I dag driver hun den trendy 'Rigatoni' restaurant i den lettiske hovedstad, som er kendt for sin kombination af vilde lettiske råvarer og italienske regionale retter.

”Jeg kan huske, at min bedstemor lavede kold grankoglesuppe til os. Jeg ville gerne sige, at det var lækkert, men det var det altså ikke. Vi hadede det, det smagte som terpentini!” hun griner.

Mens hun var i Italien, fortalte hun Michelin-chefkokken Giambattista Nizza om kold grankoglesuppe, og han krævede straks bedstemors opskrift. Der fulgte måneder med eksperimenter, i slutningen af hvilke det temperamentsfulde geni var overbevist om, at han

havde opdaget hemmeligheden bag en vellykket suppe:

”Nu tror jeg bedstemor bare har lagt de friske kogler i en skål og serveret det til os,” griner Lazdiņa.

Ikke desto mindre havde bedstemors ydmyge skål fundet

vej til en af Europas mest prestigefyldte menuer som Zuppa fredda di cono di pino med en enkelt skål til 25 euro. Og nu har kold grankoglesuppe fået det ultimative gastronomiske adelsmærke. Lazdiņa forberedte sin ret til optagelse i menuen med den officielle statsbanket under det nylige besøg af den franske præsident Emmanuel Macron som Soupe froide aux pommes de pin. ”Oprindeligt troede han, at det var en bouillabaisse, men præsident Levits forklarede ham, at det var kold grankoglesuppe” <https://www.youtube.com/watch?v=YeCcdgQPHnU&t=8s>

lsm.lv (lettisk offentlig servicemedie)

Hjulproducent flytter produktion fra Rusland

Hi-tech hjulproducent flytter produktion fra Rusland til Letland.

En producent af avancerede bilkomponenter, der anvendes af forskellige virksomheder, herunder Tesla, Rimac og General Motors, flytter sin produktion fra Rusland til Letland.

Riga-hovedkvarteret SMW Wheels har kontrakter med den banebrydende Rimac Automobili og Engler FF og arbejder nu på nye hjul til General Motors og på den næste forbedring af hjul til den berømte Tesla Roadster.

Den stigende efterspørgsel efter højteknologiske lette hjul

bliver stadig vigtigere for elbiler, og salget af magnesiumhjul og for skellige 3D-printede komponenter produceret af SMW Wheels, de er steget med over 50% i 2020, sagde virksomheden.

Lettere komponenter giver en reduktion af kulstofemissioner i gammeldags motorkøretøjer. Og de øger

rækkevidden mellem ladninger i elektriske køretøjer. Hjul har større effekt end andre dele, mens deres vægt kan sænkes med mere end 20% og i nogle tilfælde med 50%. Dette kan kun opnås med magnesium, som er 33% lettere end aluminium

lsm.lv (lettisk offentlig transmission)

En lettisk personlighed:

Fruen på herregården Laila Kelle

Mens lettisk kultur er dybt forbundet med landskabet, har landboere i årtier stilet mod uddannelse og karriere. Men en kvinde er gået i den anden retning og har skabt en oase af kreativitet midt i skovene i Kurzeme.

Som svar på årtier med sovjetisk forsømmelse opfordrede den afdøde digter Imants Ziedonis engang enhver lette til at tage ansvar for at pleje et lille hjørne af landet tilbage til sundhed. Og Laila Kelle har tilfulde taget dette råd til sig.

For mere end 20 år siden købte denne succesrige Riga-fødte maler en nedslidt Ružciems herregård nær Pūre, 90 kilometer vest for hovedstaden, og begyndte at gøre det til et gæstehus, et kunstnerisk refugium og et paradys for vilde dyr. Det var en beslutning, der har bragt glæde for hende selv og de mange besøgende, der har oplevet dette magiske udkantsletland.

”Så længe jeg kan huske, har jeg altid elsket alt, hvad der har med landet at gøre,” siger hun. ”Der er bare noget ved landskaber, som menneskelige hænder ikke har rørt ved.” Ružciems blev først nævnt i historiske optegnelser i 1475 i

forbindelse med opdelingen af adelsmanden Hermann Butlars gods. Da Laila så på det i 1997, var huset langt fra egnet til en baron med et sammenstyrtet tag, en ugle på loftet, vand op til anklernerne og en flok vildkatter i huset. Som lidenskabelig dyreelsker, lod hun kattene blive, selv da hun forvandlede stedet til en perle.

Hvert værelse ovenpå i den to-etagers bygning er individuelt dekoreret af Laila, mens der nedenunder er et åbent galleri med hendes malerier med en voluminøs pejs, hvor mange mousserende samtaler har knitret. Mange af træmøblerne er håndværk fra hendes tidligere mand Arnis, en talentfuld træarbejder.

I fuld flor er haven en regnbue af farver med mange arvestykker og sjældne eksemplarer. Men hun har ladet det meste af ejendommen på 40 hektar vende tilbage til sin vilde tilstand med en smal sti, hvorfra mennesker kan beundre bæverdæmninger, høre tranernes kald og forhåbentlig få et glimt af rådyr eller elg. Jagt er strengt forbudt.

I årenes løb har Laila fået en indtægt ved at leje værelser ud til rejsende familier og sørge for disses ønsker og behov. Men hun foretrækker gæster, der virkelig sætter pris på Ružcims fuglesang, stille og friske luft, ikke svirebrødres larmende nattesjov. Spirende kunstnere fra hele Letland har deltaget i weekendworkshops, og deres værker er blevet udstillet i regio-

nale gallerier. Uanset om det er pan-dekager til morgenmad, suppe kogt over åben ild eller endda hjemmelavet måneskin (destillation af små mængder spiritus er lovlig i Let-

land), er Laila også kendt for sin madlavning. Ved at bruge det meste produceret på nærliggende gårde eller hendes egen vegetabilske plet eller planter fra skoven, bliver hendes måltider kærligt hængende i hukommelsen.

På grund af corona har kun personer fra en enkelt husstand lov til at bo i gæstehusene, men hun accepterer bookinger igen.

Du kan finde detaljerne ved at google "Ružciems".

LSM.lv

*Tekst og foto af
Philip Birzulis.*

Betaling af engangsydelser til børnefamilier

Torsdag den 18. marts udførte det statslige socialforsikringsagentur (VSAA) den første af tre overførsler, der startede udbetalingen af engangsydelser på 500 EUR pr. barn.

En lettisk personlighed:

Botaniker Jānis Rukšāns

Uanset lejligheden finder letterne det nemmest at udtrykke deres følelser ved at give blomster. Mød en mand, hvis forskning i de smukke ting har bidraget til videnskab i verdensklasse.

Fra snedråber om foråret til krysanthemum om efteråret elsker letterne at fylde deres haver med levende blomster. Måske findes den ultimative duft af naturlige nuancer på "Jaunrūjas" gård 80 kilometer nordøst for Riga, hvor veteranbotanikeren Jānis Rukšāns har samlet verdens største samling af prydblomster.

Omkring 5.000 eksemplarer er

koncentreret i blot et par drivhuse, hvoraf ca. en tredjedel er krokus. Efter personligt at have opdaget og beskrevet over

50 arter af disse, er Jānis en verdensautoritet på disse tidlige blomsterarter.

Men i modsætning til mange af de besøgende, der strømmer til for at beundre hans arbejde hvert forår, er Jānis drevet mere af videnskab end skønhed.

”Alle blomster er dejlige, men jeg er interesseret i at opdage noget nyt,” siger han. ”Og nyheden kan være i andre ting udover blomsterne, som f.eks. bladene eller knopstrukturen.”

Da han erkendte, at der var et hul i den lettiske litteratur vedrørende krokus, begyndte Jānis og et par kolleger at samle prøver rundt om i Sovjetunionen. Da det politiske landskab skiftede, førte dette til nogle komiske situationer. I Uzbekistan var Jānis venner med havearbejderen til den lokale KGB-chef, der gik over til at tjene præsidenten, så letterne fik den røde løber behandling. Men efter at regimet blev mere paranoid, blev de tilbageholdt ved grænsen til Tadsjikistan for angiveligt at være ”islamistiske lejesoldater fra Østersøen.” Men den ansvarlige oberst insisterede på, at de var ”inviteret, ikke arresteret,” og i tre dage bød han dem på god mad og endda øl, da han vidste, at ”Balterne kan lide dette”

”Fremtiden afhænger af Covid,” siger han der lider af en alvorlig lunge-sygdom.

Alligevel er han tydeligvis glad for at modtage den årlige flok af blomsterelskere og medier på udkig efter en god nyhedshistorie. Og ingen af grupperne forlader ham skuffede, selv i disse vanskelige tider.

LSM.lv

Tekst og fotos af Philip Birzulis.

Udflugter i Riga og Rite

Af: Journalist Winni Østergaard Nielsen

Her er næsten ingen myg, storkene er fløjet sydpå, men vi har set fire traner og en hvid hejre. Fem personer har samlet indtryk på en oplevelsestur, som værtsparret på Rite Højskole, Lis Nielsen og Niels Bendix, har arrangeret i dagene 22. - 27. august. I Riga er vores sædvanlige hotel Irina lukket på grund af corona, så Lis havde fundet et andet i den gamle by. "Le Chevalier" hedder hotellet, og mens det udvendigt nærmest ligner et dukkehus, overrasker det indvendigt ved at være indrettet med glas og stål og en prismelysekroner, der er et zarpalads værdigt. Men man kan ikke få morgenmad på hotellet, så vi må udenfor for at fouragere på nærliggende cafeer.

Efter i et par uger at have været befriet for mundbind herhjemme, er det som at vende tilbage til sørgeligere tider at iføre sig masker i forretninger, kollektiv transport og restauranter. Letterne er ikke nær så ivrige efter at blive vaccineret som danskerne.

Niels Bendix, Winni Nielsen, Hanne Kofoed, Lis Nielsen og Karin Møller-Hansen i malerens lejlighed på 6. sal.

Barnebarnet Victoria fortæller om sin bedstefar.

Første formiddag besøger vi en lejlighed, hvor den lettiske maler Harjis Valdres (1922-1988) har haft atelier. Adressen er Grivas Iela ("Grøftegaden"), men det viser sig, at der findes to gader med det navn i Riga. GPS'en sender os selvfølgelig først til den forkerte adresse i byens sydlige forstæder, hvor

der er store, fine, nybyggede villaer. Da Lis har set billeder af malerens lejlighed, der skulle ligge på 6. sal i et højhus, får vi hurtigt mistanke om at være på afveje. En telefonopringning løser problemet, og vi finder snart den rigtige Grivas Iela. Den slags vildfarelser giver rig lejlighed til sightseeing. Der er ikke elevator i det seks etager høje hus, så der bliver pustet under opstigningen, mens man uvilkårligt tænker på familierne, der dagligt må på samme stroppetur.

Atelieret ser fantastisk ud. Intet mindre. Det er på størrelse med en stor dansk dagligstue, men med kæmpestore vinduer, så lyset strømmer ind. Overalt i rummet står og hænger de skønneste malerier af lettiske landskaber. Malerens barnebarn iført rød kjole, Victoria, fortæller på glimrende engelsk om bedstefaderens metier, mens gæsterne drikker te og kaffe og spiser kager til. Vi bliver her præsenteret for en helt igennem kunstnerisk familie. Victorias far spiller cello, og Victoria drømmer om at blive operasanger efter endt gymnasietid.

Efter frokost er der fri et par timer. Nogle benytter tiden til at se domkirken i den gamle by, mens andre får sig et velfortjent hvil i de luksuriøst udstyrede hotelværelser. Sidst på eftermiddagen er vi inviteret til orgelkoncert i Sankt Gertrudekirke, en protestantisk kirke et godt stykke fra vores hotel. I et tøvende solskin spadserer vi gennem Rigas myldretidstravle gader. Temperaturen er 14 grader. Lis' veninde Sniedze har

Sct. Gertrude Kirke

endnu senere er der udeservering i nærheden i, hvad der viser sig at være en vegansk restaurant. Så har man prøvet det med, og vi får ved samme lejlighed udvidet vores horisont med viden om, hvad en jackfruit er for en størrelse. Niels googler ivrigt og viser på telefonen en kæmpe stor, lodden, melonagtig frugt, der vokser og spises i tropiske, asiatiske lande. Er

velegnet som erstatning for kylling! Inden sengetid konstateres det, at vi den første dag har gået flere

Ilze Raipule, tidl. formand for Lettisk-Dansk forening i Riga, Niels Bendix og Ilzes mand i kirken

end 11.000 skridt. Lagt sammen med formiddagens klatretur til sjette sal må vi råbe hurra for det motionskrævende arrangement.

Næste dag står den på et knapt så strabadserende program. Vi får tilfredsstillet vores shoppetrang i de store markedshaller tæt på banegården og spiser en let frokost i nærheden. Bagefter kører vi mod Rite Højskole. Undervejs drejer vi af i Viesite og besøger Bent Gammelgaard, hvor vi erfarer, at han har sat sit hus til salg for at rejse til Danmark. Datteren har allerede fået skrevet ham op til en lejlighed i Sønderjylland, hvor han kommer fra. Bent ser ikke fornøjet ud ved tanken, men alderen kræver ændringer. Han vil have en god slat penge for sit velholdte hus og de smukt beliggende ni tønder land. Der har været interesserede købere, men de står af på prisen. En god måde at udsætte hjemrejsen på til et liv i en lille lejlighed, når man er vant til store vidder og herlig natur i Letland.

På højskolen har en af de faste støtter, Janis Staltmanis, sat en stor skål med nyplukkede kantareller. Han kender et sted i skoven! Så aftenmaden står på kartofler og flødestuede svampe. Bagefter tørner alle tidligt til ro.

Næste morgen skutter vi os i de kun seks graders varme, men brændeovnene på skolen gløder. Det lugter godt, og velværet breder sig. Om formiddagen besøger vi et lille kafferi-steri, "Alida". Her har Jolanta etableret sin egen virksomhed,

hvor hun også sælger forskellige eksotiske varer baseret på naturens egne produkter. Hun har en imponerende uddannelse inden for landbrug, og vi får flere smagsprøver af hendes produkter blandt andet kaffe af ristede cikori-erødder og brød smurt med cannabissmør. Det smager

overraskende godt.

Om eftermiddagen holdes skolens årlige generalforsamling. Intet er som det plejer. Der er forsamlingsrestriktioner, og de

kun tyve stole i salen står med behørig afstand. Vi ser lysbilleder og videoer og hører om to af skolens trofaste støtter, Ausma og Velta Ausenberga, der er døde i årets løb. Veltas søn har fremover påtaget sig at se

efter skolen i de perioder, hvor værtsparret ikke er der. Efter generalforsamlingen underholder en kunstmaler, der for tiden har et kursus på skolen, med et par numre på guitar. I år mangler det store festmåltid, skolens støtter er vant til. I stedet serveres kaffe og kager.

På turens sidste dag besøger vi Janis' museum. Det ligner ikke noget museum, vi tidligere har set. Er bare en utrolig

bunke af gamle ting og sager, som Janis har samlet gennem et 70 år langt liv. Man mærker, at han er fra en tid, hvor intet blev smidt ud. Lis genser havestole af plastik, som er blevet kasseret på skolen, fordi de er gået i stykker. Hos Janis genopstår de, måske ikke kønne, men repareret og i brugbar stand. I de mange udhuse oplagres gamle biler, en hestevogn, en kane, gamle landbrugsredskaber. Der er noget pittoresk over stedet. Janis har uden tvivl kunstnerisk og dekorativ sans.

På grunden vokser også et kæmpestort grantræ med en facon, der får det til at se ud som noget fra et eventyr, og man venter hvert øjeblik at se en nisse eller alf titte frem bag grenene. En plade på træet indikerer, at det er bevaringsværdigt og ikke må fældes. Her langt ude i skoven kommer der sikkert ikke mange besøgende, men en journalist, som for nylig har set på stedet, tilbød 70.000 euro for hele herligheden. Janis sagde naturligvis nej, den kuriøse samling er hans liv og stolthed.

Det næste sted vi besøger er helt anderledes velfriseret. De store græsarealer er nyslåede, en sø med åkander glimter under den lysegrå himmel. Der er indrettet et lækkert hus med sauna. Her har Liene Laizane sammen med sin familie sommerhus. Mens vi drikker kaffe, spiser kage og luner os ved den udendørs kamin i en lille pavillon, fortæller Liene om sit daglige liv i Riga. Både hun og manden er ansat i lufthavnen, men tager så ofte de overhovedet kan ud til sommerhuset på landet, selv om der er to timers kørsel fra hovedstaden.

Endelig besøger vi Lienes nabo, som har oprettet en miniature zoologisk have med geder, høns, gæs, kaniner, en pony og et par strudse. Her kommer ofte besøgende fra børnehaver og skoler. Niels får lov til at stifte bekendtskab med værtindens tamme, hvide rotte, mens vi andre er ved at blive væltet af hendes Sankt Bernhardshund. Nok er Rite et sogn langt fra Letlands hovedstad, men beboerne i den tyndt befolkede egn viser stor snilde og opfindsomhed for at gøre tilværelsen mere interessant.

Den sidste aften kommer Bent med koteletter og pølser, og deltagerne tager afsked med festmåltid og champagne. De seneste dage har himlen været overskyet, men netop da viger skyerne som på bestilling og afslører den skønneste lyseblå himmel over Rite. Vi nyder aftenkaffen uden for, til lyden af knitren fra den udendørs brændeovn.

Næste morgen står vi tidligt op og tager i forskellige hold busen til Riga for at nå flyene til henholdsvis Billund og København. Lis og Niels bliver et par dage mere for at lukke skolen for i år.

Bestyrelsen

	Kirsten Gjaldbæk Kongstedvej 12 2700 Brønshøj Formand	3871 1825 Kirsten.gjaldbaek@gmail.com
	Niels Bendix Knudsen Lille Havelsevej 86 3310 Ølsted Næstformand	mobil 4031 2345 nbendix@mail.com
	Dita Schultz Vestervej 4 4621 Gadstrup Bestyrelsesmedlem	mobil: 4075 4680 dita.schultz@gmail.com
	Lis Nielsen Rosenlundsvej 8 3650 Ølstykke Redaktør	mobil 2344 4179 Lishazel18@gmail.com
	Signe Struberga Slotsparken 84C 2880 Bagsværd Bestyrelsesmedlem	signe.struberga@gmail.com
	Anda Dyrlund-Parbst Horserød byvej 3 3000 Helsingør Kasserer og webmaster	mobil 2016 0963 anda.parbst@gmail.com
	Peter Fjerring Frederik VI's Allé 6, 1th 2000 Frederiksberg Suppleant	mobil 2025 1783 peterfjerring@hotmail.com
	Holger Pyndt Degnemose Alle 41 2860 Søborg Næstformand	holger.pyndt@gmail.com

Foreningen....

Foreningen Danmark-Letlands medlemsblad udsendes til alle medlemmer.

Indlæg og udklip er meget velkomne og sendes til redaktør Lis Nielsen (lishazel18@gmail.com). Vi kan ikke love at bringe alle indlæg, ligesom vi forbeholder os ret til at redigere i det indsendte. Vi ser gerne at artikler på engelsk eller lettisk er oversat når vi modtager dem.

Foreningen Danmark-Letland er stiftet i august 1992 i København af en kreds af private personer med interesse for Letland.

Formålet med foreningen er:

På alle måder at styrke og udvikle venskab mellem det lettiske og danske folk, samt oplyse om Letland.

Som medlem af foreningen kan optages enkeltpersoner, husstande, foreninger, virksomheder, kommuner, menigheder, organisationer mv. med interesse for dansk-lettiske relationer.

Foreningen er landsdækkende. De fleste arrangementer finder sted i Københavnsområdet, men der opfordres til lokalt arbejde også andre steder i landet.

Indmeldelse i Foreningen Danmark-Letland sker ved henvendelse/indbetaling til kasserer Anda Dyrlund-Parbst.

Foreningens girokonto er: 07 736 54

PS. Der bliver ikke udsendt girokort da det kun bruges af få. Bankoverførsel via netbank sker til:

Danske Bank, reg. 1551, konto 000 0773 654

Mærk venligst betalingen

”kont årstal navn” (kont 2020 P. Pedersen)

Årskontingent:

Enkeltpersoner	250 kr.
Husstande	350 kr.
Unge under 26 og pensionister	175 kr.
Organisationer m.m.	550 kr.

Nyttige adresser

Letlands Ambassade i Danmark,

Rosbæksvej 17, 2100 København Ø
Tlf. 3927 6000

embassy.denmark@mfa.gov.lv

www.am.gov.lv/copenhagen

Ambassadør: Alda Vanaga

Ambassadørens sekretær Inese Buike

Rådgiver/diaspora Liga Usilenoka

House Manager: Valdis Bormanis

Den Danske Ambassade i Letland,

Pils iela 11, Lv-1863 Riga, Latvia

Tlf. +371 6722 6210

rixamb@um.dk, www.ambriga.um.dk

Ambassadør: Flemming Stender

fleste@um.dk

Konsul/Attaché:

+371 6722 6210 ext. 16 /mob. +371 2612 1002

Det Danske Kulturinstitut i Riga,

Mūkusalas iela 3, Riga, LV-1423, Letland

Tlf.+371 728 99 94

Tlf.+371 728 82 21

[mailto: dki@dki.lv](mailto:dki@dki.lv)

Leder: Simon Drewsen Holmberg.

Det Danske Kulturinstitut i København

Vartov, Farvergade 27 L, 2. sal, 1463 Kbh K

Adm. direktør Camilla Mordhorst

Tlf.: +45 5219 5116

mail@danishculture.com

Foreningens hjemmeside: www.danmark-letland.dk

Webmaster: Anda Dyrland-Parbst

Kode til at se seneste numre af bladet: vairalat

KALENDER for 2021

16. sept kl. 19.00

Generalforsamling

”Kulturhuset Kilden”, Nygårds
Plads 31, Brøndbyøster
Offentlige transportmuligheder:
bus 9A, bus 13 eller S-tog:
Brøndbyøster St.

Lørdag den 20. nov

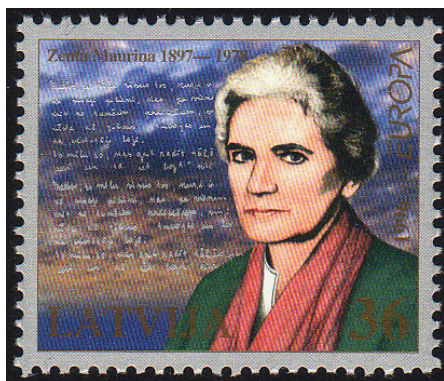
Lettisk Nationaldagsfest

”Kulturhuset Kilden”, Nygårds
Plads 31, Brøndbyøster

Efterårs møde

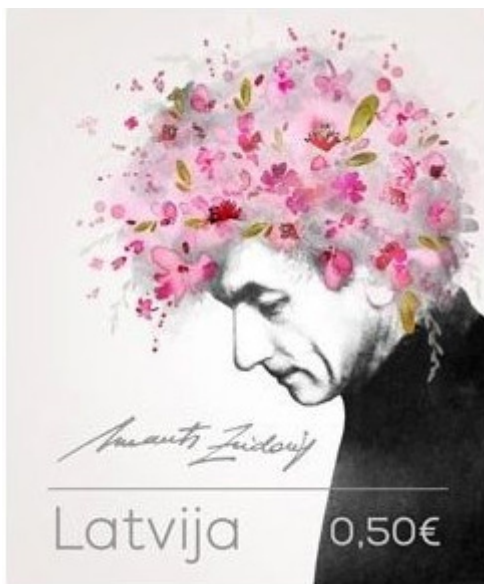
På den lettiske ambassade

Bekendtgøres på generalforsamlin
gen og udsendes til maillisten.

Zenta Maurina
Læs Parventas Parken
Side 18

Imants Ziedonis
Læs Parventas Parken
side 18

Bagsidebilledet *Cilvēki pie Ventas rumbas* er fotograferet af *Mārtiņš Bruņenieks*. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ventas_rumba,_2014.jpg

Trykt hos Fladså Grafisk

Ventas Rumba i Parventas Park (side 18)